

Fru Anne Søe.

Af M. Aaberg.

Blandt de thylandske Sagnskikkelser indtager Fru Anne Søe - vi tror at turde sige - ubestridelig første Plads. Ganske vist er det ikke så overmåde længe siden, hun levede, ti først 1736 døde hun på Kjølbjergård i den høje Alder af 92 År, men hun hører alligevel i fremtrædende Grad Sagnhistorien til. Man har nemlig om Anne Søe talrige Folkesagn, medens det, man i Virkeligheden ved om hendes Liv og Færd, er såre lidet og nærmest indskrænket sig til de mest håndgribelige Data. I al Almindelighed kan det siges, at der er Grund til at tro, at Anne Søe har været en hel Del bedre end hendes Rygte, ti der foreligger ikke nogen på Kendsgerninger bygget Efterretning om, at hun nogen Sinde har gjort sig skyldig i noget Slet. Hendes Samtid påstod om hende, at hun var ”i Ledtog med den onde”, men selvfølgelig stammede denne Beskyldning fra Tidens Overtro, og den finder tillige sin naturlige Begrundelse deri, at Anne Søe ganske utvivlsomt har været en ualmindelig dygtig og klog Kvinde, der i så Henseende stod langt over sin Samtid.

Uden Tvivl har Anne Søe været udstyret med en usædvanlig økonomisk Sans; hun har forstået at samle Penge, og når hun i Folkesagnene beskyldes for Påholdenhed, er det næppe uden Grund. Men ganske naturligt har dette ikke bidraget til at stille hende i et bedre Lys hos hendes Samtid, som snarere er bleven misundelig og forbitret over, at denne Kvinde og hendes Slægt samlede sig så store Rigdomme på en Tid, hvor ellers hele Egnen heroppe ikke kendte til andet end den yderste Fattigdom.

Havde Anne Søe tilhørt det jævne Borgerskab og havde hun levet et halvt Århundrede tidligere, er det ikke godt at vide, hvorledes det var gået hende, ti de Beskyldninger for Trolddom og for at stå i Forbund med den onde, som hvirvledes op imod hende, var jo på de Tider uhyre farlige. Mangfoldige gamle Kvinder blev i det 16. og lige til hen imod Slutningen af det 17. Århundrede her i Landet brændt for Trolddom. Men Anne Søe stod sine Fjender for højt og var dem for stærk, så hun var ikke til at få Ram på. Hendes Mand var Borgmester og Justitsråd og blev sluttelig adlet, og han og Anne Søe havde gjort sig adskillige høje Herrer af Adelen forbundne ved at låne dem Penge, ganske vist mod betryggende Sikkerhed og brugelig Rente. Det var altså Folk, der ikke vilde savne formående Talsmænd, når det behøvedes. De kunde da rolig lade Almuen snakke.

Anne Søe var født i Året 1644. Hun blev opdraget hos sine Bedsteforældre, Povl Jacobsen og Hustru Ingeborg Kristensdatter Søe, antagelig i Thisted. Man mener, at Navnet Søe stammer fra Herregården Søe på Mors. Anne Søe skal i sin Ungdom have været meget smuk, og de Billeder, man har af hende, tyder også derpå.

I en ung Alder blev hun gift med Rådmand Søren Bugge i Thisted og havde i dette Ægteskab to Børn, en Søn, der blev Præst, og en Datter, der blev gift med Herren til Kokkedal, Diderich Braese. Den fra ”den Thistedske Besættelsessag” noksom bekendte Magister Ole Bjørn skal, efter hvad der fortælles, have friet til denne Datter, men er bleven afvist af Anne Søe, og det skal have været Ønsket om at få Hævn over den stolte Frue, der har fået Præsten til at lave hele den famøse Besættelseshistorie. Anne Søe tilligemed flere andre fornemme Kvinder blev af de besatte udråbte som Hekse, og det har jo nok været Hensynet til disse Historier, der fik Højesteret til ved sin Dom, der afsagdes 1698, at bestemme, at alt, hvad der fandtes indført i Retsprotokollerne om denne Sag, skulde udletes. I Thisted Bys Tingbog for Tiden fra December 1696 til Juli 1703 findes der også 13 Sider aldeles oversmurt med Blæk, så at kun enkelte Ord kan læses. Ligeledes er i Hillerslev-Hundborg Herreders Justitsprotokol fra den Tid en Del Sider oversmurt med Blæk. Har det virkelig været Præstens Hensigt at ramme Anne Søe, hvad der i hvert Fald har været den almindelige Mening, er han kommen ynkelig tilkørt, hvilket han på Forhånd måtte kunne have sagt sig selv vilde blive Resultatet. Selv blev han dømt til livsvarigt Fængsel, hvilken Straf dog senere af Kongen forandredes til Landsforvisning.

Efter den første Mands Død 1678 ægtede Anne Søe 1679, 35 År gammel, Justitsråd og Borgmester i Thisted Enevold Nielsen Berregård, som den Gang var 26 År gl. Berregård var Søn af Niels Petersen Bjerregård, Præst i Gjøel, og Hustru Mette Sørensdatter. Sidstnævnte giftede sig efter Bjerregårds Død i 1656 efter Datidens Skik med Eftermanden, Præsten Lauritz Pedersen Ålborg, som døde 1684, og overlevede også den sidste Mand, idet hun først døde 1687. Slægten Bjerregård var velstående, og Sagnet fortæller, at Formuen skyldes et Skrin med en betydelig Kapital, som en af Forfædrene, en Møller i Vendsyssel, havde fundet på Stranden ved Vesterhavet. Denne Kapital satte ham i Stand til at lade sine Sønner studere. Navnet Bjerregård havde de efter en Gård, som Mølleren erhvervede sig. Det fortælles, at der indtil for en Del År siden på Kjølbjergård fandtes en Jærnkiste,

ophængt i en Lænke, og at det ikke på Kisten kunde ses, hvorledes den skulde åbnes. Denne Kiste sættes i Forbindelse med hint Fund.

Da Ægteskabet fandt Sted mellem Berregård og Anne Søe, ejede han Kjølbygård, medens hun var Ejerinde af Vesløsgård. Der hørte til disse to Gårde tilsammen 780 Tdr. Hartkorn. Parret har utvivlsomt allerede dengang været meget velstående, og deres Formue er, vistnok nærmest ved Anne Søs stærkt fremtrædende økonomiske Sans, vokset År for År. Ægteparret fik efterhånden store Kapitaler udestående i forskellige af Landets Godser, og den 19. August 1726 blev Berregård optaget i Adelsstanden.

Fem År senere døde Berregård. Han havde med Anne Søe to Sønner. Den første, Kristian Berregård, født 1683, blev Assessor i Højesteret og Borgmester i København. Han købte Året efter Faderens Død for 33,000 Rigsdaler Herresædet Borreby ved Skelskør med det dertil hørende betydelige Jordtilliggende. Den anden Søn, Friderich Berregård, blev Officer. Slægten er nu uddød på Sværdsiden, medens den på Spindesiden lever fremdeles.

Anne Søe skal have vist en Del Godgørenhed. Et Vidnesbyrd i så Henseende har vi i Fundatsen for de af hende - og tildels tillige af hendes Mand - oprettede Legater. Fundatsen omfatter:

- 1) 1000 Rigsdaler til Hunstrup, Østerild og Hjørdemål Sognes fattige.
- 2) 1000 Rigsdaler til Thisted Kirke, Renten at anvende udelukkende til Kirkens indre Prydelse.
- 3) 200 Rigsdaler Courant til de fattige i Hunstrup og Østerild.
- 4) 200 Rigsdaler til fattige i Thisted.
- 5) 200 Rigsdaler, som er henlagt til Berregårds og Anne Søes Familiebegravelse i Thisted Kirke, og
- 6) Til Thisted Kirke yderligere 40 Slettedaler.

I Året 1736 døde Anne Sø på Kjølbygård, 92 År gl. Hun efterlod sig i Følge en den 6. Juli samme År, 30 Dage efter hendes Død, foretagen Opgørelse, som findes i Stiftsarkivet i Viborg, en rørlig Formue på 175,011 Rigsdaler, der fordeler sig som følger:

Obligationer og resterende Renter 170,342 Rdl.
Rede Penge 3713 Rdl.
Guld og Juveler 452 Rdl.
Linned og Sengeklæder 305 Rdl.
Bøger 28 Rdl.
Møbler 139 Rdl.
Forskelligt 32 Rdl.

Som man vil se, var dette en efter Datidens Forhold overordentlig stor Formue. Målt med Nutidens Alen var Anna Søe ved sin Død langt mer end Millionær.

Det Berregårdske Fideikommis, der oprettedes i Følge gkl. Resolution af 1799 og 1810, udgør 780 Tdr. Hartkorn sammen med en Kapital af 166,669 Kr. 79 øre.

Der findes hos den Berregårdske Slægt nogle Familieoptegnelser, som skyldes Skovridder Frederik Villum Berregård (1819-1892), og som ejes af en af Berregårdernes sidste Ætlinge på Spindesiden, Fru Fernanda Krieger, født Berregård, hos hvem Forf. af nærværende har haft Lejlighed til at se dem. Her siges det bl.a. om Fru Anna Sø:

”Sandsynligvis var hun en skøn og klog Kvinde med store kraftige Ævner, stolt, herskelysten, viljefast, altid i Virksomhed, lidenskabelig og let at ophidse til Voldshandlinger. Det er en naturlig Følge at en sådan Karakter i Forening med stor Rigdom og den Magt, som Rigdom og høj Stand giver, levet i en lidet oplyst og overtroisk og heksetroende Tidsalder, at der om hende udbredte sig en Mængde Historier, der kun lidet har med Sandheden at gøre.”

Videre hedder det om Anne Søe, at der med Hensyn til hende ”findes så store Modsigelser, at det er umulig at udlede Sandheden”.

En af Berregårds og Anne Søes Efterkommere, Ritmester Frederik Berregård, født 1750, død i København Nytårsaftens Dag 1805, havde i et Papir, der fandtes i hans Brystlomme, forlangt at blive begravet i de Klæder, han gik i, og at blive gravet langt ned i Jorden med store Sten og Kalk ovenpå Kisten, ”så at hans Ben aldrig kunde komme for Lyset”, en Fordring, som også skete Fyldest, da han kort efter sin Død blev begravet på St. Mikael's Kirkegård i Slagelse.

Dette besynderlige Forlangende sættes i Forbindelse med en stærk Tilbøjelighed til Hallucinationer, der var stærkt fremtrædende hos Frederik Berregård, men som i øvrigt skal have været til Stede hos flere af Anne Søes Efterkommere.¹⁾ I de ovennævnte Familieoptegnelser meddeles, at Frederik Berregård ofte så sig selv, og at han også blev set af andre ”på forskellige Steder til samme Tid”. Det hedder videre herom:

”Det er intet Opspind, at han levede dobbelt. Foruden min Fader har mange troværdige Vidner fortalt mig herom, og det sanddrue, oplyste Mænd. Man tænke og man sige herom, hvad man vil; det, som her fortælles, er ligefremme Fakta - der kan ikke tvivles. Om denne Ejendommelighed tidligere har været knyttet til Slægten, vides ikke bestemt; det troes dog, og fra *Anne Søe* er måske denne Arvelod falden til hendes Afkom”. Farfaderen så meget ofte sig selv, men han var så vant dertil, at det slet ikke indvirkede på ham. Han havde den Vane at gå frem og tilbage i sit Værelse og af og til stille sig ved Kakkelovnen. Gik han nu sådan i Tanker, kunde han, når han vendte sig, se sig selv stå ved Kakkelovnen. Kom han ind i sit Værelse, kunde han se sig selv sidde ved Skrivebordet. ”Er du nu der igen, din Carnaille!” kunde han så råbe halvt spøgende, idet han kastede sin Kalot efter Synet.

Så fortæller Optegnelserne videre: ”Men det mærkelige og usædvanlige var, at andre også så ham dobbelt, så ham på Steder fjernt fra, hvor han virkelig befandt sig.” Det blev fortalt, at Folk har hilst på hans tomme Vogn, hvori de mente tydeligt at se ham sidde, at hans Søn som Dreng har set ham vinke fra Gården, medens Faderen sad rolig ved sit Skrivebord, at flere Folk på Gården en Dag tydeligt så ham sidde på Ridehesten, som kom løbende og vilde ind i Stalden, men at Kammerherren i samme øjeblik åbnede et Vindue og råbte ned til dem, og at den gamle Tjener, som var Kammerherrens højre Hånd, aldrig kunde blive fortrolig med dette ”Spøgeri”. Optegnelserne meddeler, at adskillige af Familiens Medlemmer har haft lignende psykiske Anfægtelser med Hallucinationer, Fjernsynethed o.s.v.

Det foranstående er alt, hvad det hidtil har været mig muligt at erfare af nogenlunde pålidelige Efterretninger om *Anna Søe* og hendes nærmeste pårørende. At tilvejebringe en mere indgående Skildring af den mærkelige Kvindes Liv og Karakter har derimod vist sig fuldstændig umulig.

Til Slutning hidsættes nogle af de Sagn, der er opbevaret om *Anne Søe*:

Anne Søe var bange for Døden. Hun skal have sagt engang, at hvis den fæle Død ikke var, så vilde hun lade *Kjølbygård* sætte op på fire Guldstolper. Da hun skulde dø, befalede hun sin kusk at spænde

for Stadvognen og køre bag efter en sort Hund, der var kommen for at vise Vej til hendes fremtidige Opholdssted. Det var en bælgmørk Nat. Hunden løb hele Tiden foran vognen, men omsider standsede Vognen foran et stort sort Hus, hvor der kun var Lys i et eneste Vindue. Fruen steg ud af Vognen og forsvandt i det mørke Hus. Kusken ventede længe på, at hun skulde komme tilbage, men da hun ikke kom, og Natten led, gik han hen til det oplyste Vindue og så der sin Frue sidde på en Stol midt på Gulvet, og to sorte Karle var i Færd med at rede hendes Hår med gloende Redekamme. Kusken blev forskrækket, løb tilbage til vognen og kørte i flyvende Fart bort fra det frygtelige Hus. Fruen så man ikke mere.

Et Stykke Jord, som Fru *Anne Søe* fik lagt til *Vesløgård*, blev hende tildømt på følgende Måde. Hun aflagde Ed på, at hun stod på sin egen Jord, da hun og Rettens Folk var komme for at tage det omtvistede Jordstykke i Øjesyn. I en vis Forstand havde hun Ret, thi hun havde taget Jord i sin egen Have og hældt i sine Sko, men Jordstykket, hun vandt på denne Måde, kaldte man siden ”Trædejorden”.

I Thieles Folkesagn, 1. Del, fortælles under Overskrift ”*Kjølbygård*”:

Fru *Anne Søe* havde gjort nogle af sine Børn Uret, ja endog forskudt en af sine Sønner, hvorudover denne tog sig selv ynkeligen af Dage der på Gården. Derfor kan Fru *Anne*, som ligger begravet i Thisted kirke, ikke hvile roligt i sin Grav, men må hver Julenat kiøre op til Gården for at aftvætte Blodpletterne på Salsgulvet og på Tapeterne

Endvidere hedder det om Justitsråd *Enevold Berregård* og Fru *Anne Søe*:

Disse Folk skulle have været overmåde rige, men og have gjort sig meget til deraf. I Forstuen siges den Tid at have stået adskillige store ”Ørker” eller Kister, fyldte med Penge; men disse Penge vare bankede så fast ned deri, at det ikke var muligt at tage noget deraf med bare Hænder. Det skal derfor have været en jevnlig Spas der på Gården, når der kom Fremmede, at lukke Kisterne op og at byde Gæsterne at tage såmeget deraf, som dem lystede.

I Thieles Folkesagn, 2den Del, findes flere Sagn om ”Fruen på *Kjølbygård*”, uden at hun dog nævnes ved Navn. Om hende fortælles bl.a.:

Blandt Tyendet på Gården var der en Karl, som stod i hendes særdeles Yndest, og ham viste hun derfor ofte en stor Kiste med Sølvpenge, sigende, at han måtte tage såmange han vilde; men han var aldrig istand til at løfte en eneste op af Kisten. Når han da stundom sagde, at han vel ønskede at have så mange Penge, eftersom Livet da ret måtte blive lysteligt, sukkede hun altid og svarede: ”Vel sandt! hvis der ikke var den gruelige Død!”

En Aften kom en af hendes Fæstebønder til Gården for at betale Rentepenge, men det var mørkt, og alle vare tilsengs. Han gik da omkring, indtil han kom ind i et lidet Kammer, hvor han såe Lys at brænde. Der blev han vaer, at der stod en Skieppe midt på Gulvet, og strax kom en Hund af forfærdeligt Udseende ind i Kammeret, gik hen til Skieppen og giøede ned i den. Men hver Gang den således havde giøet, kom der flere Sølvpenge i Skieppen ud af Hundens Flab, og gik den ikke bort, førend Skieppen var fuld. Da påkom Manden Lyst til at tage nogle af disse Sølvskillinger, og han tog tredive nye Stykker og giemte dem i sin Pung. Om Morgenen gik han da til Fruen for at betale hende Renter; men da hun så de nye Penge, påstod hun, at de vare tagne fra hende. Karlen fortalte da, hvad han om Natten havde set, hvorover hun blev så forskrækket, at hun skienkede ham den Gård, han havde i Fæste, for at han skulde tie med det, han havde erfaret, så længe hun levede.

Da Fruen var bleven høit til Års, befoel hun en Aften sin Karl at spænde for, da hun vilde kiøre en Tour. Karlen indvendte, at det var så mørkt, at han ikke vilde kunne finde Veien, men hun svarede, at Hestene nok skulde kende Vejen. Da kiørte hun i mere end to Timer over Stok og Sten, indtil Hestene standsede ved en oplyst Gård, som Karlen aldrig havde seet tilforn. Der kiørte de ind, Fruen steg af og gik ind i Storstuen, som var oplyst. Imidlertid ventede Karlen med Vognen, og da det varede noget længe, listede han sig til Vinduet og

¹ Jeg har tilladt mig at gengive dette Stykke efter Avg. Fjelstrups Bog om ”Borreby og dets Ejere”.

kigede ind. Da så han Hendes Nåde sidde afklædt midt på Gulvet; ved Siden af hende brændte et Bål, og en Mand stod hos og redte hendes Hår. Strax efter fik Karlen Ordre, at han kun skulde kjøre hiem, men siden den Tid var der ingen, der så noget til Fruen, og

Karlen var af den Formening, at hun samme Nat var ført til Helvede. Rigtignok blev der af hendes Slægtninge fortalt, at hun var kommen tilbage til Gården, hvor hun strax efter var bleven syg og var død, men der var dem, som påstode, at der kun lå en Visk Halm i Ligkisten ved hendes pragtfulde Begravelse.